

Un testimonio inédito de *Vetus Latina* (1 *Macabeos* 1,1-6,40): el Codex Hubertianus (Londres, British Museum, Add 24142), Edición crítica

José Manuel CAÑAS REÍLLO

La primera edición de las versiones latinas de *1-2 Mac*¹ fue llevada a cabo por D. De Bruyne, en colaboración con B. Sodar, en 1932². En ella se tuvieron en cuenta todos los testimonios de *VL* conocidos en aquel momento y los más importantes de *Vulg*. Desde entonces, numerosos estudios han sacado a la luz nuevos testimonios manuscritos veterolatinos de *1-2 Mac* que han contribuido

¹ Agradezco al Dr. H. J. Frede (m. en 1998), director del *Vetus Latina* Institut de Beuron (Alemania), las facilidades que me dio para la consulta de los fondos bibliográficos y de microfilms de ese centro, y el permiso para la consulta de las transcripciones del Palimpsesto de León realizadas por B. Fischer allí conservadas; igualmente le agradezco el envío de fotografías del códice Hubertiano de Londres (British Museum, Add 24142) y del códice de Oxford (Bodleian Library, Laud. Lat. 22), sin las cuales no hubiera sido posible la realización del presente trabajo.

Las abreviaturas y siglas que utilizaré son las siguientes: *BS* = *Biblia Sacra iuxta latinam vulgatam versionem ad codicum fidem* (Roma 1926 ss.); *VL* = *Vetus Latina*; *VL* = *Vetus Latina: die Reste der altlateinischen Bibel* (Friburgo 1949 ss.); *Vulg* = *Vulgata*. Para la designación de los manuscritos de *VL* sigo la numeración de B. FISCHER, *Verzeichnis der Sigel für Handschriften und Kirchenschriftsteller*, VL 1 (Friburgo 1949), que introduzco con la abreviatura «VL» (cf. la actualización de R. GRYSO, *Altlateinische Handschriften / Manuscrits vieux latins: répertoire descriptif, première partie: Mss. 1-275 d'après un manuscrit inachevé de Hermann Josef Frede*, VL 1,2 A [Friburgo 1999]); para los de *Vulg* utilizo las siglas de *BS* 18.

² *Les anciennes traductions latines des Machabées*, AnMar 4 (Maredsous 1932).

considerablemente a perfilar el panorama textual trazado por De Bruyne - Sodar ³.

El objetivo del presente trabajo es la edición crítica de uno de estos nuevos testimonios de *1-2 Mac*, que considero de gran importancia para la historia textual de las versiones latinas de esos libros por las razones que más adelante expondré. Se trata del códice Hubertiano (Londres, British Museum, Add 24142), que tiene texto de *VL* en *1 Mac* 1,1-6,40, que designaré con la sigla H. La existencia de este testimonio veterolatino de *1 Mac* fue dada a conocer por B. Fischer en 1965 ⁴. El resto del manuscrito tiene texto de *Vulg* de tipo teodulfiano, designado en las ediciones modernas con la sigla Θ^H.

Poco conocíamos hasta ahora del texto H, a excepción de algunas lecturas publicadas por los Benedictinos de la Abadía de San Jerónimo de Roma en el aparato crítico de su edición de *Vulg* ⁵. El restante texto de *1-2 Mac* y la mayor parte de los restantes libros bíblicos se han cotejado en *BS* y en la serie de ediciones *VL* que lleva a cabo el Vetus Latina Institut de Beuron (Alemania) ⁶.

³ Cf. T. AYUSO MARAZUELA, «La Biblia de Calatayud», *Universidad* (Zaragoza) 18 (1941) págs. 529-550 (= *La Biblia de Calatayud. Un notable códice desconocido* [Zaragoza 1941]); G. D. KILPATRICK, «I-III Maccabees», en H. M. ORLINSKY (ed.), *Origins, Recensions and Interpretations. Selected Essays with a Prolegomenon* by S. JELLCOE (Nueva York 1974) págs. 418-433 (= *GGA* [1963]); B. FISCHER, «Bibeltext und Bibelreform unter Karl dem Grossen», en B. FISCHER, *Lateinische Bibelhandschriften im frühen Mittelalter*, AGLB 11 (Friburgo 1985) págs. 101-202 (= *Karl der Große, Lebenswerk und Nachleben*, hrg. von W. BRAUNFELS, Band II: *Das geistige Leben*, hrg. von B. BISCHOFF [Düsseldorf 1965] págs. 156-216) pág. 198; B. FISCHER, «Zur Überlieferung altlateinischer Bibeltexte im Mittelalter», en B. FISCHER, *Lateinische Bibelhandschriften* págs. 404-421 (reimpr. de *NAK* 56 [1975] págs. 19-33) pág. 418; F. VATTIONI, «Frammenti Biblici Latini», *Augustinianum* 15 (1975) págs. 389-422: págs. 394 ss.; H. J. FREDE., «Libri Macchabeorum veteris latinae versionis», en H. J. FREDE, U. FRÖHLICH, H. STANJEK, *Vetus Latina-Fragmente zum Alten Testament. Die pelagianische Epistula ad quandam matronam christianam*, AGLB 28 (Friburgo 1996) págs. 205-229; y mis trabajos *Glosas marginales de Vetus Latina en Biblias Vulgatas españolas: 1-2 Macabeos*, TECC 65 (Madrid 2000) págs. 43 y 49, y «Fragmentos españoles de la *Vulgata* de *1-2 Macabeos*: el fragmento de Vich y la Biblia de Valvanera; edición y estudio», *Sefarad* 60 (2000) págs. 19-41.

⁴ FISCHER «Bibeltext und Bibelreform» pág. 143.

⁵ *Libri I-II Macchabeorum*, *BS* 18 (Roma 1995).

⁶ El texto de *Vulg* de Θ^H ha sido cotejado, entre otras, en las siguientes ediciones: las varias de W. THIELE, *Epistulae Catholicae*, VL 26/1 (Friburgo 1956-1969), *Sapientia Salomonis*, VL 11/1 (Friburgo 1977-) y *Sirach (Ecclesiasticus)*, VL 11/2 (Friburgo 1987-); las de H. J. FREDE, *Epistula ad Ephesios*, VL 24/1 (Friburgo

El códice Hubertiano tiene 248 folios de 32,5 / 33 x 24 cms., <26,3 x 19,5> cms., con 3 columnas de 62 líneas, en minúscula carolingia ⁷. Probablemente fue copiado en Orleans ⁸ entre los años 795 y 800. En el siglo XVIII, el manuscrito se encontraba en el Monasterio de Sain Hubert en las Ardenas (diócesis de Lieja, Bélgica), como indica una nota del códice. En 1861 fue adquirido por el British Museum ⁹. Contiene una Biblia casi completa, a excepción de algunas lagunas al comienzo de *Génesis* hasta 49,5, en *Oseas* 6,9 - *Malaquías* y en las *Epístolas Católicas* desde *1 Pedro* 4,3 (*desideriis*); faltan *Hechos de los Apóstoles* y *Apocalipsis*.

1 Mac 1,1-6,40 ocupa los folios 184r (col. 2^a) a 186r (col. 2^a). Está encabezado por el prólogo *Macchabeorum libri duo praenotant* que aparece mayoritariamente en manuscritos de *Vulg* ¹⁰.

B. Fischer ¹¹ señaló la estrecha relación del texto H con el manuscrito Complutense (Madrid, Biblioteca de la Universidad Complutense 31, VL 109), que pertenece al tipo textual *L* de D. De Bruyne - B. Sodar. En opinión de estos autores, el mejor representante de *L* en *1-2 Mac* es el manuscrito de Lyon, Bibliothèque

1962-1964) y *Epistulae ad Thessalonicenses, Timotheum, Titum, Philemonem, Hebraeos*, VL 25,1 (Friburgo 1987); así como en las de E. SCHULZ-FLÜGEL, *Canticum Canticorum*, VL 10/3 (Friburgo 1992-); U. FRÖHLICH, *Epistula ad Corinthios I*, VL 22 (Friburgo 1995-); y H. S. EYMANN, *Epistula ad Romanos*, VL 21 (Friburgo 1996-).

⁷ Para descripciones cf. *Catalogue of Additions to the Manuscripts in the British Museum in the years MDCCCLIV-MDCCCLXXV* (Londres 1877, 1967²) vol. II n° 24142; S. BERGER, *Histoire de la Vulgate pendant les premiers siècles du Moyen Âge* (París 1893) (= Hildesheim - Nueva York 1976) pág. 390; F. G. KENYON, *Facsimiles of Biblical Manuscripts in the British Museum* (Londres 1900) n° XV; H. QUENTIN, *Mémoire sur l'établissement du texte de la Vulgate*, Ire partie: *Octateuque*, CBL 6 (Roma - París 1922) pág. 251, y *Liber Genesis*, BS 1 (Roma 1926) págs. XXXII-XXXIII; T. AYUSO MARAZUELA, *La Vetus Latina Hispana: 1, Prolegómenos*, TECC 1 (Madrid 1953) pág. 362. Cf. también las ediciones más recientes en la serie VL citadas en nota 6.

⁸ Así piensan KENYON *Facsimiles* n° XV, y B. BISCHOFF, «Frühkarolingische Handschriften und ihre Heimat», *Scriptorium* 22 (1968) págs. 306-314: pág. 309.

⁹ Cf. QUENTIN *Mémoire* pág. 251.

¹⁰ Estos manuscritos son Δ¹ΘSMZ^AΓ^AΨ^{DQ}SI. Sobre este prólogo, cf. S. BERGER, *Les préfaces jointes aux livres de la Bible dans les manuscrits de la Vulgate. Mémoire posthume de M. S. Berger extrait des mémoires présentées par divers savants à l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 1ª serie, tomo XI, II parte (París 1902) pág. 52 (n° 189); T. AYUSO MARAZUELA, «Los elementos extrabíblicos de los Macabeos y los apéndices del Antiguo Testamento», *EstBib* 7 (1948) págs. 147-166: págs. 156-157. El prólogo está publicado en *Libri I-II Macchabeorum* pág. 5.

¹¹ «Bibeltext und Bibelreform» pág. 143.

de la Ville 430 (356) (VL 146). En el ámbito de *L* presentan una forma textual menos pura que el manuscrito de Lyon el citado Complutense, el manuscrito de París, Bibliothèque Nationale, lat. 11553 (VL 7) y las glosas marginales de *VL* del manuscrito de Madrid, Biblioteca de la Academia de la Historia, *Aemilianensis* 3 (VL 95).

La investigación posterior a De Bruyne - Sodar ha dado a conocer otros testimonios del tipo textual *L*. Entre ellos destacan las glosas marginales de *VL* del incunable Escorialense (Biblioteca del Real Monasterio de El Escorial, 54.V.35 [VL 94]), muy similares a las de VL 95, que fueron copiadas por H. del Castillo en el siglo XVI tomando como modelo la perdida Biblia de Valvanera (siglo X)¹². Asimismo se ha puesto de manifiesto la importancia que tiene para el conocimiento de este tipo textual el palimpsesto de León, Archivo Capitular 15 (VL 67), semiuncial de la primera mitad del siglo VII, conocido por De Bruyne - Sodar pero no utilizado en su edición¹³.

El texto H parece compartir una base textual común con los manuscritos 94, 95, 109 y las citas de Lucífero de Cagliari y en menor medida con 7 y 67. Este texto existía ya en el siglo IV, como indican sus coincidencias con Lucífero. Pudo estar en uso en España y probablemente el sur de Francia desde la antigüedad tardía.

En su largo proceso de transmisión H ha sufrido la influencia de la *Vulg*, como se puede apreciar en numerosos pasajes del capítulo 5.

La edición del texto H que presento es la primera de carácter crítico hasta ahora realizada. En ella pretendo remontarme al estadio textual más antiguo posible (probablemente el siglo IV) de la

¹² Para la edición crítica de estas glosas, cf. CAÑAS REÍLLO *Glosas marginales* págs. 109-138. Para un estudio general sobre las glosas marginales de *VL* cf. el reciente trabajo de C. MORANO RODRÍGUEZ, «La historia textual de las glosas marginales de *Vetus Latina* del *Codex Gothicus Legionensis*», en *Codex Biblicus Legionensis. 20 Estudios* (León 1999) págs. 281-302.

¹³ Desde S. Berger se sabía que la parte bíblica del palimpsesto podía contener un texto de *VL* de 1-2 *Mac*. De Bruyne - Sodar no pudieron colacionarlo en su edición; cf. *Les anciennes* pág. XIV: «Il n'y a qu'un témoin connu qui manque dans notre édition, c'est la Bible palimpseste de la cathédrale de Léon en écriture semiunciale du VII siècle. Comme écriture c'est le témoin le plus ancien. J'avais espéré que le manuscrit aurait pu être photographié, mais cet espoir a été déçu». Algunas de sus lecturas se han dado a conocer en el aparato crítico de *Libri I-II Macchabaeorum*.

recensión que este nos ha transmitido. Como criterio básico de edición, he respetado al máximo las lecturas del códice para preservar en lo posible su idiosincrasia. Este respeto ha sido absoluto en el tratamiento de los nombres propios menos usuales, que son muy abundantes en el capítulo 5. No es extraño encontrar a veces llamativas faltas de copista, que he corregido mediante conjeturas basándome en el texto griego, del que las versiones latinas de *I Mac* son traducción muy literal, y en otros testimonios de estas, especialmente pertenecientes al tipo textual *L*.

El códice presenta múltiples correcciones (H^2), bajo las cuales es posible a veces leer o al menos conjeturar la lectura original (H^*). Estas son de dos tipos: a) correcciones ortográficas, y b) correcciones que son producto de la confrontación del texto del códice con otros testimonios.

Respecto a las primeras, he optado por editar las de H^2 , que intentan solventar evidentes faltas ortográficas que resultan llamativas para cualquier lector. Respecto a las segundas, he preferido casi en todos los casos editar las de H^* , puesto que suelen ser representativas de un estadio textual más antiguo, especialmente próximo al tipo textual *L*, mientras que las de H^2 suelen corresponder a otros tipos textuales.

El códice no presenta una puntuación coherente. Para hacer el texto legible he seguido la puntuación del tipo textual *L* de De Bruyne - Sodar. Sigo esta misma edición en la numeración de capítulos y versículos, que en algunos pasajes (especialmente del cap. 1) difiere considerablemente de *Vulg*. He extendido también el uso de mayúscula en inicial a todos los nombres propios que aparecen en el texto, incluidos los referidos a Dios, a pesar de que el códice no suele presentarla.

He leído el texto del códice sobre fotografías proporcionadas por el Vetus Latina Institut de Beuron ¹⁴.

¹⁴ En el aparato crítico utilizo las siguientes siglas y abreviaturas de testimonios: H = Codex Hubertianus, Londres, British Museum, Add 24142: códice de la edición; 7 = París, Bibliothèque Nationale lat. 11553 (cf. la ed. de DE BRUYNE - SODAR); 67 = León, Archivo Capitular 15 (colación sobre las transcripciones de B. Fischer); 94 = Glosas marginales de *VL*: Monasterio de El Escorial 54.V.35 (cf. mi edición *Glosas marginales* citada en nota 3); 95 = Glosas marginales de *VL*: Madrid, Biblioteca de la Academia de la Historia, Emilianensis 3 (cf. *ibidem*); 109 = Madrid, Biblioteca de la Universidad Complutense 31 (cf. la ed. de DE BRUYNE - SODAR); 146 = Lyon, Bibliothèque de la Ville 430 (356) (cf. *ibidem*); 195 =

EDICIÓN CRÍTICA

1.— ¹Et factum est postquam percussit Alexander Filippi Macedo, qui exiuit de terra Cettim, et percussit Darium regem Persarum et Medorum et regnauit loco eius prius in Graecia. ²Et constituit proelia multa, et obtinuit munitiones, et interfecit reges terrae, ³et pertransiit usque ad fines terrae, et accepit spolia multitudinis gentium, et siluit terra in conspectu eius. ⁴Et congregauit uirtutem [exercitus] fortem nimis, et exaltatum est cor eius, et regnauit in regionibus gentium et tyrannis, et facti sunt illi in tributum. ⁵Et post haec decidit in lectum, et cognouit quia moreretur, ⁶et uocauit pueros suos nobiles qui secum erant nutriti a iuuentute, et diuisit illis regnum suum cum adhuc uiueret, ⁷et regnauit Alexander annos XII et mortuus est. ⁸Et obtinuerunt pueri eius regnum unusquisque in loco suo, ⁹et inposuerunt sibi omnes diademata post mortem eius et filii eorum post eos annis multis et multiplicata sunt mala in terra. ¹⁰Et exiit ex eis peccatrix radix Antiochus filius Antiochi regis qui fuerat Romae obses, et regnauit in anno centesimo septimo et tricesimo in regno Graecorum. ¹¹In diebus

1.1: Cettim] cet tim H*; chettim H²; cf. LXX (Χετιμ) || prius] H* = 109 146 195 210 Σ^T cum LXX (πρότερον); primus H² = 7 V || **1.2:** proelia] prēlia H || **1.3:** fines] scripsi cum rel. lat. et LXX (ἄκρων); frios H || **1.4:** uirtutem [exercitus]] exercitus, *probabiliter glossa marginalis e V apud uirtutem in textum introducta*; cf. LXX (δύναμιν) || et²] H² = rel. lat. cum LXX; om. H* || **1.8:** obtinuerunt] optinuerunt H || regnum] + br. sp. in ras. H²; leg. neq. H* || **1.10:** Antiochus] anthiochus H || Antiochi] anthioci H*; anthiochi H² || Romae] romē H ||

Bolonia, Universidad 2571 (cf. ibidem); 210 = Oxford, Bodleian Library, Laud. Lat. 22 (colación sobre fotografías); V = Texto de la recensión *Vulg* según BS 18 (cf. esta edición para las siglas de manuscritos de *Vulg* citados); LXX = edición del texto griego según W. KAPPLER, *Maccabaeorum Liber I*, Septuaginta: Vetus Testamentum Graecum Auctoritate Academiae Litterarum Gottingensis editum IX/1 (Gotinga 1967²); LXX^{codd} = LXX: variantes de manuscritos (cf. el aparato crítico de la citada edición).

Para las citas patrísticas sigo el sistema de abreviaturas y ediciones recomendadas por H. J. FREDE, *Kirchenschriftsteller*, VL 1/1 (Friburgo 1995⁴). He consultado esas citas en el fichero del Vetus Latina Institut de Beuron (Alemania).

Uso además los siguientes signos, siglas y abreviaturas: [...] = texto que se debe excluir; <...> = texto que se debe incluir; <curs.> = texto restituído, ilegible en el manuscrito;] tras una palabra o frase introduce una explicación en el aparato crítico; {...} contiene texto corrupto que no se puede corregir mediante conjetura; + = adición; * tras las siglas de manuscritos hace referencia a una lectura original, después corregida; ^{1 2 3} tras las siglas de manuscritos se refieren a una lectura corregida por un primer copista, un segundo o un tercero; br. sp. = *breve spatium*; del. = *delendum*; eras. = *erasum*; hom. = *homoeoteuton*; in ras. = *in rasura*; leg. neq. = *legi nequit*; om. = *omittit*; rel. lat. = *reliqui latini*; rest. = *restituendum*; ut uid. = *ut uidetur*.

illis exierunt ex Israhel filii iniqui et suaserunt multos dicentes: Eamus et disponamus testamentum cum gentibus quae circum nos sunt, quia ex qua recessimus ab eis inuenerunt nos mala multa. ¹²Et bonus uisus est sermo in oculis eorum, ¹³et destinauerunt aliqui ex populo et abierunt ad regem, et dedit illis potestatem ut facerent iustitias gentium. ¹⁴Et aedificauerunt gymnasium Hierosolimis secundum legitima nationum, ¹⁵et fecerunt sibi praepudia, et recesserunt a testamento sancto, et iuncti sunt nationibus, et uendati sunt ut facerent malum. ¹⁶Et paratum est regnum in conspectu Antiochi et coepit regnare in terra Aegypti ut regnaret super duo regna. ¹⁷Et intrauit in Aegyptum in turba graui, in curribus et elephantis et copiosa nimium multitudine. ¹⁸Et constituit bellum aduersus Ptolomeum regem Aegypti, et ueritus est Ptolomeus a facie eius et fugiit, et ceciderunt uulnerati multi. ¹⁹Et comprehendit ciuitates munitas in terra Aegypti, et accepit spolia terrae Aegypti multa ualde. ²⁰Et conuertit Antiochus postquam percussit Aegyptum in centesimo et quadragesimo et tertio anno, et ascendit ad Israhel et ascendit in Hierosolimam in multitudine graui. ²¹Et intrauit in sanctificationem cum superbia, et accepit altare aureum et candelabrum luminis et uniuersa uasa eius ²²et mensam propositionis et libatoria et fialas et mortariola et uelum et coronas et ornamentum aureum quod erat in facie templi, et comminuit omnia. ²³Et accepit argentum et aurum et uasa concupiscibilia, et accepit thesauros occultos quos inuenit, ²⁴et acceptis omnibus abiit in terram suam, et fecit caedem hominum et locutus est superbiam magnam. ²⁵Et factus est planctus magnus in Israhel in omni loco eorum, ²⁶et ingemuerunt principes et seniores, uirgines et iuuenes infirmati sunt, et speciositas mulierum mutata est. ²⁷Omnis maritus sumpsit lamentum, et quae sedebat in toro maritali lugebat, ²⁸et commota est terra super habitantes in ea, et uniuersa domus Iacob induit confusionem. ²⁹Et post duos annos dierum misit rex principem tributorum in ciuitates Iuda, et uenit in Hierusalem cum turba magna, ³⁰et locutus est ad eos uerba pacifica in dolo, et crediderunt ei. Et inruit super ciuitatem repente et percussit eam plaga et perdidit populum multum ex Israhel, ³¹et

1.15: praepudia] preputia H ||| **1.16:** Antiochi] anthioci H ||| **1.17:** multitudine] scripsi cum 7 109 146 195 210 V et LXX (σφόδρα); multitudo H ||| **1.18:** Ptolomeum] H*; ptholomeum H² ||| **1.19:** comprehendit] conpraehendit H ||| **1.20:** Antiochus] anthiocus H ||| **1.24:** locutus] loquutus H ||| **1.27:** sedebat] H* = 109 146 195 210 Θ^{AMST}Γ^A; sedebāt H² = 7 V || lugebat] H* = 109 146 195 210 Δ^{M2}Φ^{T3}Θ^{AMST}Γ^A; lugebāt H² = 7 V ||| **1.30:** locutus] loquutus H |||

accepit spolia ciuitatis et succendit eam igni et destruxit domos eius et muros in circuitu. ³²Et captiuas duxerunt mulieres, et natos, et pecora, et possiderunt, ³³et aedificauerunt ciuitatem Dauid muro magno et firmo, et turribus firmis, et facta est illis in arcem. ³⁴Et posuerunt illic gentem peccatricem, uiros iniquos, et conuauerunt in ea, ³⁵et posuerunt arma et escam et congregauerunt spolia Hierusalem, et reposuerunt illic, et facti sunt in laqueum magnum. ³⁶Et facti sunt in insidias sanctificationi et in diabolium malum Israhel semper. ³⁷Et effuderunt sanguinem innocentem per circuitum sanctificationis et contaminauerunt sanctificationem. ³⁸Et fugierunt habitatores Hierusalem propter eos, et facta est habitatio exterorum et facta est externa his qui nati sunt ex ea, filii eius et reliquerunt eam, ³⁹sanctificatio eius desolata est sicut solitudo, dies festi eius conuersi sunt in luctum, sabbata eius in obprobrium, honor eius in nihilum. ⁴⁰Secundum gloriam eius multiplicata est ignominia eius, et sublimitas conuersa est in luctum. ⁴¹Et scripsit rex Antiochus omni regno suo ut esset uniuersus populus unus, ⁴²et reliquerunt unusquisque legitima sua. Et receperunt omnes gentes secundum uerbum regis, ⁴³et multi ex Israhel consenserunt seruitio eius et sacrificauerunt simulacris et polluerunt sabbatum. ⁴⁴Et misit rex libros in manu nuntiorum in Hierusalem et ciuitates Iudae ut irent post legitima exterae terrae, ⁴⁵et prohibere holocausta et sacrificia et libationes de sanctificatione, et contaminari sabbata et dies sollemnes, ⁴⁶et polluere sanctificationem et sancta, ⁴⁷instruere aras, delubra et idola, et immolare porcina et pecora communia, ⁴⁸et relinquere filios suos incircumcisos, et polluere animas eorum in omni in mundo et abominatione, ⁴⁹ita ut obliuiscerentur legis et mutarent iustificationes; ⁵⁰et quicumque non fecisset secundum uerbum regis moreretur. ⁵¹Secundum omnia uerba haec scripsit in uniuerso regno suo et fecit consideratores super populum; et mandauit ciuitatibus Iuda immolare per ciuitatem et ciuitatem. ⁵²Et congregati sunt de populo multi ad eos, omnes derelinquentes legem, et fecerunt mala in terra, ⁵³et posuerunt Israhel in occultis in omni refugio eorum. ⁵⁴Et quinta decima die mensis Chasleu, quinto et quadragesimo et centesimo anno, aedificauerunt abominationem desolationis super altare, et in ciuitatibus Iuda in circuitu struxerant aras, ⁵⁵et in ostiis domus et in plateis incendebant, ⁵⁶et libros legis inuenerunt et succenderunt

1.41: Antiochus] anthiocus H ||| **1.44:** legitima exterae terrae] *sic* H = 7 94 95 109 146 LUC par 12,13; *sed cf.* LXX (νομίμων ἀλλοτρίων τῆς γῆς) ||| **1.48:** relinquere] *scripsi cum* 7 109 146 *V et* LXX (ἀφιέναι); reliquere H ||| **1.54:** abominationem] H*; adominationem H² |||

igni concisos, ⁵⁷et ubicumque inueniebatur apud aliquem liber testamenti et si qui consentiebat legi, constitutio regis interficiebat eum. ⁵⁸<In uirtute sua faciebant ad Israhel his qui in>ueniebantur in omni mense et mense in ciuitatibus. ⁵⁹Et quinta et uicesima mensis sacrificabant super aram quae erat super altare. ⁶⁰Et mulieres quae circumciderant natos suos interficiebant secundum praeceptum regis, ⁶¹et suspendebant infantes a ceruicibus eorum, in domibus eorum et eos qui circumciderant eos. ⁶²Et multi in Israhel obtinuerunt et confirmati sunt aduersus eos ut non manducarent immunda. ⁶³Et susceperunt mori ut non polluerentur escis et non profanarent testamentum sanctum et moriebantur, ⁶⁴et facta est ira magna super Israhel nimis.

2.— ¹In diebus illis surrexit Mathatias filius Iohannis Symeonis sacerdos filiorum Ioarib ab Hierusalem, et sedit in Modim. ²Et huic erant filii quinque: Iohannes qui cognominabatur Gaddis, ³Symon qui uocabatur Thassi, ⁴Iudas qui uocabatur Machabeus, ⁵Eleazar qui uocabatur Quaran, et Ionathas qui uocabatur Apphus. ⁶Et uidit blasphemias quae faciebant in Iudaea et Israhel, ⁷et dixit: Heu me, ut quid istud factus sum uidere contritionem populi mei et contritionem sanctae ciuitatis? Et sederunt illic cum daretur in manus inimicorum, sanctificatio in manum exterorum. ⁸Factus est populus eius ut uir ingloriosus, ⁹uasa gloriosa eius captiua abducta sunt, interfecti sunt paruuli eius, iuuenes eius in gladio inimici. ¹⁰Quae gens quae non possedit regna et non obtinuit spolia eius? ¹¹Omnis ornatus eius ablatus est, pro libera facta est ancilla. ¹²Ecce sancta nostra et speciositas nostra et gloria nostra desolata est, et polluerunt ea gentes. ¹³Et quid nobis adhuc uitam? ¹⁴Et conscidit Matthatias et filii eius uestimenta sua et cooperuerunt se ciliciis et luctum habuerunt ualde. ¹⁵Et uenerunt qui a rege conpellabantur in Modim ciuitate ut sacrificarent. ¹⁶Et multi ex Israhel

1.57: qui] sic H = 109 (cf. E. LÖFSTEDT, *Syntactica* [Lund 1933] vol. II, págs. 85, 88, 94); sed cf. 7 146 LUC par 12,29 (quis) ||| **1.58:** <in ... in>ueniebantur] leg. neq. H; scripsi cum 7 109 et LXX (έν ισχύι αὐτῶν ἐποιοῦν τῷ Ἰσραὴλ τοῖς εὐρισκομένοις) ||| **1.62:** obtinuerunt] optinuerunt H ||| **1.63:** escis] aescis H ||| **2.1:** Modim] sic H; cf. 7 109 146 (modiim); 195 210 V (Modin); HI loc 133,17 (Modein) cum LXX (Μωδεῖν) ||| **2.2:** huic erant] + br. sp. in ras. H²; illi? H* ||| Gaddis] H*? = V cum LXX^{AV} q-74 542 55 56 106 (γα[δ]δ[ε]ις); gaddi H² = 7 109 146 195 210 cum LXX: Γαδδῖ ||| **2.5:** Quaran] sic H, pro Auaran?; cf. LXX (Αυαράν) ||| **2.6:** Israhel] sic H = 109 (israhel) et LUC par 12,42; sed 146 195 210 cum LXX (Ἰερουσαλημ) ||| **2.9:** paruuli] H; post paruuli om. H per hom. eius in plateis (109 195 210 V); cf. LXX (τὰ νήπια αὐτῆς ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς) ||| **2.10:** obtinuit] optinuit H ||| **2.12:** desolata] H²; deslata H* ||| **2.15:** ciuitate] H* = 109 V; ciuitatē ut uid. H² = 7 146 195 LUC par 12,51 cum LXX (εἰς... τὴν πόλιν); cf. Π^oM²Φ⁷²Θ^{AMZ}*³Ψ^D (in ciuitatem Modin) |||

accesserunt ad eos, et Matthatias et filii eius congregati sunt. ¹⁷Et responderunt hi qui a rege et aiunt Matthatiae dicentes: Princeps et nobilis et magnus es in ciuitate ista et confirmatus filiis et fratribus; ¹⁸nunc accede primus et fac imperium regis, sicut fecerunt omnes gentes et uiri Iuda et qui derelicti sunt in Hierusalem, et eris tu et filii tui amici regis et tu et filii tui glorificaueris argento et auro et muneribus multis. ¹⁹Et respondit Matthatias et dixit uoce magna: Si omnes gentes quae in domo regis audiunt eum ut discedat unusquisque ab officio patrum suorum et elegerunt in mandatis eius, ²⁰nam ego et filii mei et fratres mei ibimus in testamento patrum nostrorum. ²¹Potius est nobis non derelinquere legem et iustificationes. ²²Uerbum autem regis non audiemus ut praetereamus officium deseruitionis nostrae dextra uel sinistra. ²³Et ut cessauit loqui, accessit uir Iudaeus in oculis omnium sacrificare in Modin ciuitate secundum praeceptum regis. ²⁴Et uidit Matthatias et zelatus est, <et contremuerunt renes eius>, et attulit iram secundum iudicium, et aduersus eos ad aram interficit eum, ²⁵et uirum regis qui cogeabat immolare occidit in illo tempore, et aram destruxit. ²⁶Et aemulatus est in lege sicut fecit Finees Zambri filio Salon. ²⁷Et exclamauit Mathatias in ciuitate uoce magna dicens: Omnis aemulus statuens testamentum exeat post me. ²⁸Et fugiit ipse et filii eius in montes, et reliquerunt quaecumque habebant in ciuitate. ²⁹Tunc descenderunt multi quaerentes iustitiam et iudicium in desertum sedere ibi, ³⁰et filii illorum et mulieres ipsorum et pecora eorum, quoniam indurauerant super eos mala. ³¹Et renuntiatum est uiris regis, et uirtutes quae erant in Hierusalem ciuitate Dauid, quoniam descenderunt uiri qui dissipauerant mandatum regis in occultis in deserto. ³²Et cucurrerunt post illos multi et comprehenderunt eos et admouerunt ad eos et constituerunt aduersus eos proelium in die sabbatorum, ³³et dixerunt ad eos: Et quo hoc nunc! exite et facite secundum uoluntatem regis, et uiuetis. ³⁴Et dixerunt: Non ibimus neque faciemus uerbum regis ut polluamus diem sabbatorum. ³⁵Et concitauerunt aduersus eos proelium; ³⁶et non responderunt illis, non lapidem miserunt eis neque oppilauerunt loca occulta, ³⁷dicentes: Moriamur omnes in simplicitate nostra; teste est super nos caelum et terra quod iniuste perditis nos.

2.18: accede] H²; acede H* ||| **2.22:** regis] is leg. neq. H; scripsi cum 7 109 146 195 210 et LXX (τοῦ βασιλέως) ||| **2.24:** <et ... eius>] leg. neq. H; scripsi cum 7 109 146 LUC par 12,68 et LXX (καὶ ἐτρόμησαν οἱ νεφροὶ αὐτοῦ) ||| **2.25:** destruxit] destruxit H ||| **2.26:** aemulatus] emulatus H || Finees] ut uid. H ||| **2.31:** renuntiatum] ntiat eras.? H || uirtutes] utes ut uid. H ||| **2.32:** ad eos] ut uid. H ||| eos²] H = rel. lat.; + br. sp. in ras. H²; + in? H* ||| **2.35:** eos] scripsi cum 7 109 146 195 210 V et LXX (αὐτούς); eras. H² ||| **2.37:** est] ut uid. H |||

³⁸Et surrexerunt in eos in bello sabbatis, et mortui sunt ipsi et uxores eorum, filii eorum et pecora eorum usque ad mille animas hominum. ³⁹Et cognouit Matthatias et amici eius, et luctum habuerunt super eos ualde, ⁴⁰et dixit uir proximo suo: Si omnes fecerimus sicut fratres nostri fecerunt, et non pugnauerimus aduersus gentes pro anima nostra et iustificationibus nostris, nunc citius disperdent nos a terra. ⁴¹Et cogitauerunt in die illa dicentes: Omnis homo quicumque uenerit ad nos in bello die sabbatorum, pugnemus aduersus eum, et non moriemur omnes, sicut mortui sunt fratres nostri in occultis. ⁴²Tunc congregati sunt ad eos conuentus Asidaeorum fortis uiribus ab Israhel, omnis uoluntarius in lege, ⁴³et omnes qui fugiebant a malis additi sunt ad eos et facti sunt illis in firmamentum. ⁴⁴Et constituerunt uirtutem et percusserunt peccatores in ira sua et uiros iniquos in indignatione et ceteri fugerunt ad nationes ut se liberarent. ⁴⁵Et circumiuit Matthatias et amici eius et destruxerunt aras, ⁴⁶et circumciderunt pueros incircumcisos quotquot inuenerunt in finibus Israhel in fortitudine, ⁴⁷et persecuti sunt filios superbiae, et prosperauit opus in manibus eorum. ⁴⁸Et obtinuerunt legem de manibus gentium et regnum et non dederunt cornu peccatori. ⁴⁹Et adpropinquauerunt dies Matthatiae moriendi, et dixit filiis suis: Nunc confirmata est superbia et castigatio et tempus eersionis et ira indignationis. ⁵⁰Nunc, filii, aemuli estote legis et date animas uestras pro testamento patrum nostrorum, ⁵¹et mementote operum patrum quae fecerunt in saeculis suis, et accipietis gloriam magnam et nomen aeternum. ⁵²Abraam non in temptatione inuentus est fidelis, et reputatum est ei ad iustitiam? ⁵³Ioseph in tempore angustiae suae custodiuit mandatum et factus est dominus Aegypti. ⁵⁴Finées pater noster in zelando zelum accepit testamentum sacerdotii aeterni. ⁵⁵Hiesus, dum implet uerbum, factus est iudex in Israhel. ⁵⁶Chaleb, dum testificatur in ecclesia, accepit hereditatem. ⁵⁷Dauid in sua misericordia consecutus est sedem regni in saecula. ⁵⁸Helias, dum zelat zelum legis, receptus est in caelum. ⁵⁹Ananias, Azarias, Misahel credentes liberati sunt

2.38: mille] *ut uid.* H || **2.39:** Matthatias] *s leg. neq.* H || **2.40:** terra] *ut uid.* H || **2.41:** omnes] *m leg. neq.* H || **2.42:** Asidaeorum] *assi d̄eorum* H || **2.45:** amici] H² = 7 109 146 V LUC con 9,8; *cf.* 195 210; inimici H* || **2.47:** persecuti sunt] *persequuti sunt, ut uid.* H || **2.48:** obtinuerunt] *optinuerunt* H || *regnum*] *sic* H; *sed cf.* 7 109 146 195 210 V (*regum*) *cum* LXX (βασιλέων) || *et non dederunt*] *ut uid.* H || **2.49:** adpropinquauerunt] *ut uid.* H || **2.50:** filii] *scripsi cum* 7 146 195 210 V *et* LXX (τέκνα); filii H = Φ¹Q* || **2.52:** Abraam] H* = 195 QU pro 1,17,12 (Abram) *cum* LXX (Αβρααμ); abraham H² = 7 109 146 210 V CY te 3,15,15; AMst q 43,1; 117, 6ss; AU Ps 137,6,3; PS-AU spe 28 (438,8); LUC par 15,25; QU virt 6,12; 7,7 || **2.54:** aeterni] *ut uid.* H || **2.57:** consecutus] *consequutus* H || **2.59:** Ananias] H* = 7 109 146 195 V; anania H² = Π⁶ ||

de flamma. ⁶⁰Daniel in sua simplicitate liberatus est de ore leonum. ⁶¹Et ita cogitate per generationem et generationem quia omnes qui sperant in eum non infirmabuntur; ⁶²et a uerbis uiri peccatoris non timueritis, quia gloria eius in stercora et in uermibus; ⁶³hodie extollitur et cras non inuenietur, quia conuersus est in terram suam, et cogitatio eius peribit. ⁶⁴Filii, confortamini et praeualete in lege quia in ipsa gloriosi eritis. ⁶⁵Ecce Symeon frater uester, scio quia uir consilii sit; ipsum audite, ipse erit pater uobis. ⁶⁶Et Iudas Machabeus, fortis uiribus a iuuentute sua, sit uobis princeps militiae et depugnauit bellum. ⁶⁷Et uos adducetis ad uos factores legis, et uindicate uindictam populi uestri. ⁶⁸Retribuite retributionem gentibus et intendite in praeceptum legis. ⁶⁹Et benedixit eos et adpositus est ad patres suos, ⁷⁰et defunctus est in sexto et quadragesimo et centesimo anno, et sepultus est in sepulchris patrum suorum in Modiim, et planxerunt eum omnis Israhel plancu magno.

3.— ¹Et surrexit Iudas, qui uocabatur Machabeus, filius eius, pro eo. ²Et adiuuabant eum omnes fratres eius et uniuersi qui se coniuixerant patri eius et proeliabatur proelium Israhel cum laetitia. ³Et dilatauit gloriam populo et induit se lorica sicut gigans et succinxit se uasa bellica sua et proelia constituit, protegens castra gladio. ⁴Et similis factus est leoni in operibus suis et sicut catulus leonis [in operibus suis] rugiens in uenationem, ⁵<et> persecutus est iniquos perscrutans, <et> eos qui conturbabant populum suum succendit. ⁶Et subducti sunt iniqui prae timore eius, et omnes operarii iniquitatis conturbati sunt, et prospera facta est salus in manu eius. ⁷Et exacerbabat reges multos et delectabat Iacob in operibus suis, et usque in saeculum memoria ipsius in benedictione. ⁸Et perambulauit in ciuitates Iuda et disperdit impios omnes ex ea et auertit iram ab Israhel. ⁹Et nominatus est usque ad nouissimum terrae et congregauit pereuntes. ¹⁰Et congregauit Apollonius gentes et a Samaria uirtutem magnam ad bellandum contra Israhel. ¹¹Et cognouit Iudas et exiit ei obuiam et percussit eum et occidit; et ceciderunt uulnerati multi, et reliqui fugierunt. ¹²Et accepit

2.60: Daniel] H² = 7 109 146 195 210 V cum LXX (Δανιηλ); Daid H* || de ore] scripsi cum 7 109 146 195 210 V et LXX (ἐκ στόματος); de ora H ||| **2.67:** uos²] ut uid. H ||| **2.68:** in] in in H || praeceptum] praeceptum H ||| **3.2:** coniuixerant] coniunxerant H ||| **3.3:** succinxit] succinxit H ||| **3.4:** [in operibus suis]] H; del. cum 7 109 146 (sicut catulus leonis rugiens in uenationem) et LXX (ὡς σκύμνος ἐρευγόμενος εἰς θήραν) ||| **3.5:** <et>¹] rest. cum 7 109 146 195 210 V et LXX; om. H || persecutus] persequutus H || <et>²] rest. cum 109 146 195 V et LXX; om. H = 7 ||| **3.7:** exacerbabat] exaceruabat H*; abat (ut uid.) eras.? H² || delectabat] delectauit H |||

spolia eorum, et gladium Apollonii accepit Iudas, et erat pugnans in eo omnibus diebus. ¹³Et audiuit Seron princeps exercitus Syriae quod congregauit Iudas congregationem et conuocationem fidelium secum et egredientium in proelium, ¹⁴et ait: Faciam mihi nomen et glorificabor in regno et debellabo Iudam et eos qui cum ipso sunt, qui spernunt uerbum regis. ¹⁵Et addidit, et ascenderunt cum eo castra impiorum, fortes auxiliarii et ut faceret uindictam in filios Israhel. ¹⁶Et adpropiauerunt usque Bethoron, et exiit Iudas in obuiam illi cum paucis. ¹⁷Ut uidit autem exercitum uenientem sibi obuiam, dixerunt Iudae: Quid poterimus pauci pugnare, ad multitudinem tantam fortem? Et nos fatigati sumus ieiunio hodie. ¹⁸Et ait Iudas: Facile est concludi multos in manibus paucorum, et non est differentia in conspectu caeli liberare in multis aut in paucis, ¹⁹quia non in multitudine exercitus uictoria belli, sed de caelo fortitudo. ²⁰Ipsi ueniunt ad nos in multitudine contumeliae et iniuriae ut disperdant nos et uxores nostras et filios nostros et spolient nos; ²¹nos uero pugnamus pro animabus nostris, ²²et Dominus conteret eos ante faciem uestram; uos autem ne timueritis eos. ²³Ut autem cessauit loqui, insiliit in eos subito, et contristatus est Seron et exercitus eius in conspectu ipsius. ²⁴Et persequebatur eos in deserto Bethoron usque ad campum; et ceciderunt ex eis uiri DCCC, reliqui autem fugierunt in terram Phylisthim. ²⁵Et coepit timor esse Iudae et fratrum eius, et formido cecidit super gentes in circuitu eorum. ²⁶Et peruenit ad regem nomen eius, propter proelia Iuda expectabat gentes. ²⁷Ut audiuit autem Antiochus sermones istos, iratus est animo et misit et congregauit exercitum uniuersum regni sui castra fortia ualde. ²⁸Et aperuit aerarium suum et dedit stipendia exercitui in annum, et mandauit illis ut essent parati ad omnia.

3.15: fortes] *scripsi cum* 7 109 195 210 *V et LXX* (ισχυρὰ); fortis H = 146 || auxiliarii et] *sic* H (*cf.* 7 195 210 *V*), *sed LXX* (βοηθησάαι αὐτῶ) || **3.17:** ad multitudinem] *ad multitudinē* H² = 7 109 146 195 210 *V cum LXX* (πρὸς πλῆθος); a multitudine H* || fortem et] *fortē et ut uid.* H || **3.18:** in manibus] H* = 7 109 146 195 Θ^{AMTA} *cum LXX* (ἐν χερσίν); in manus H² = 210 *V SED-S rect 15* (318C) || **3.21:** nostris] *post nostris om.* H *per hom.* et pro legitimis nostris (7 109 146); *cf.* LXX (καὶ τῶν νομίμων ἡμῶν) || **3.22:** uestram] *sic* H = SED-S *rect 15* (318D); *sed* 7 109 146 195 210 *V* (nostram) *cum LXX* (ἡμῶν) || **3.23:** in eos] H² = 7 109 146 *V cum LXX* (εἰς αὐτούς); in eis H* || contristatus] H*; contritus H² = 7 109 146 195 210 *V* || exercitus] *citus leg. neq.* H || **3.24:** eos] *ut uid.* H || ceciderunt] *cid leg. neq.* H || Phylisthim] H*; phylistiim H² || **3.25:** Iudae] *scripsi cum* 7 109 146 195 210 *V et LXX* (Ιουδου); iuda H || **3.26:** peruenit] *er leg. neq.* H || **3.27:** Antiochus] *anthiocus* H || congregauit] *congregauit* H²; *congregouit* H* ||

²⁹Et uidit quod defecit pecunia de thesauris, et tributa regionis modica propter dissensionem et plagam quam fecit in terra ut tolleret legitima quae erant a primis diebus. ³⁰Et timuit ne non haberet et semel et bis in sumptus et donatiua quae dederat ante larga manu et abundauerat super reges qui ante eum fuerant. ³¹Et consternatus erat animo ualde et cogitauit ire in Persidem et accipere tributa regionum et congregare argentum multum. ³²Et reliquit Lysiam, hominem nobilem de genere regio, super negotia regis a flumine Eufraten usque ad flumen Aegypti, ³³et ut nutriret Antiochum filium suum, donec rediret. ³⁴Et tradidit ei dimidium exercitum et elefantos, et mandauit ei de omnibus quae uolebat et de inhabitantibus Iudaeam et Hierusalem, ³⁵mittere ad eos exercitum ad conterendam et extirpandam uirtutem Israhel et reliquias Hierusalem, et auferendam memoriam eorum de loco, ³⁶et constituere habitantes filios alienigenas in omnibus finibus eorum, et possidere sorte et distribuere terram eorum. ³⁷Et rex adsumpsit dimidium exercitum residuum, et exiit ab Antiochia de ciuitate regni sui anno septimo et quadragesimo et centesimo, et transfretauit Eufraten flumen et perambulabat superiores regiones. ³⁸Et elegit Lysias Ptolomeum et Dorimenem et Nicanorem et Gorgiam, uiros potentes amicos regis. ³⁹Et misit cum eis quadraginta milia uirorum et VII milia equitum, ut uenirent in terram Iudam et disperderent secundum uerbum regis. ⁴⁰Et processerunt in uniuersa uirtute sua, et uenerunt et adplicuerunt Ammaum in terra campestri. ⁴¹Et audierunt mercatores regionis nomen eorum, et acceperunt argentum et aurum multum ualde et pueros, et uenerunt in castra, ut acciperent filios Israhel in pueros, et additi sunt ad eos exercitus Syriae de terra alienigenarum. ⁴²Et uidit Iudas et fratres eius quia multiplicata sunt mala, et exercitus adplicabant ad fines eorum, et cognouerunt uerba regis quae mandauit facere populo in interitum et consummationem. ⁴³Et dixerunt unusquisque ad proximum suum: Suscitemus purgationem populi nostri et pugnemus pro populo nostro et pro sanctis nostris. ⁴⁴Et congregatus est conuentus, ut essent parati in proelium et ut orarent et peterent

3.29: quae] que H || **3.30:** et²] sic H = V, sed cf. 7 109 146 Θ^{AM*}Τ^AΩ^{J2(in ras.)} (ut cum LXX (ὥς) || quae] que H || abundauerat] habundauerat H || **3.32:** reliquit] reliquid H || **3.33:** Antiochum] anthiocum H || **3.34:** elefantos] H* = 7 109 146 195 210 V; elefantos H² = M*(*ut uid.*)Ω^M || Iudaeam] iudeam H || **3.36:** constituere habitantes] scripsi cum 7 109 (cf. 146 195 210 V) et LXX (κατοικίσαι); constituere habentes H || alienigenas] H*; alienigeni? H² || **3.37:** Antiochia] anthiocia H || **3.38:** Ptolomeum] tholomeum H || **3.39:** VII] VII H || **3.40:** Ammaum] scripsi cum 7 109 146 195 210 V et LXX^{62-542 46 106 340} (αμμαουμ); anomaum H || **3.41:** uenerunt] uenerunt H || **3.42:** consummationem] consumptionem H || **3.44:** congregatus] H²; congregats H* ||

miseri cordiam et miserationes. ⁴⁵Et Hierusalem non inhabitabatur sicut desertum, non erat qui ingrederetur et egrederetur de generationibus eius, et sanctum conculcabatur, et filii alienigenarum in arce, habitatio gentium, et ablata est uoluptas Iacob, et defecit tibia et cinyra. ⁴⁶Et congregati sunt et uenerunt in Maspha ante Israhel. ⁴⁷Et ieiunauerunt illa die et induerunt se ciliciis et cinerem in capite suo et sciderunt uestimenta sua, ⁴⁸et expanderunt libros legis de quibus scrutabantur gentes et similitudines simulacrorum suorum, ⁴⁹et adtulerunt uestimenta sacerdotalia et primitias et decimas, et suscitauerunt nazoreos qui impleuerant dies, ⁵⁰et clamauerunt uoce magna in caelum dicentes: Quid faciemus istis et quo eos ducemus? ⁵¹Et sancta tua conculcata sunt et contaminata, et sacerdotes tui in luctu et humiliatione. ⁵²Et ecce nationes conuenerunt aduersum nos ut nos disperdant; tu scis quae cogitant in nos. ⁵³Quomodo poterimus subsistere ante faciem illorum, nisi tu adiuues nos? ⁵⁴Et tubis exclamauerunt uoce magna. ⁵⁵Et post hoc constituit Iudas duces populi: tribunos et centuriones. ⁵⁶Dixitque his qui aedificabant domos et sponsabant uxores et plantabant uineas et formidolosis, redive unusquisque in domum suam secundum legem. ⁵⁷Et mouerunt castra et adplicuerunt contra austrum Ammaum. ⁵⁸Et ait Iudas: Accingimini et estote in filios potentes, et estote parati in mane, ut pugnetis aduersus nationes has quae conuenerunt disperdere nos et sancta nostra; ⁵⁹quoniam melius est nos mori in bello quam respicere in mala gentis nostrae et sanctorum. ⁶⁰Sicut autem fuerit uoluntas in caelo, sic fiat!

4.— ¹Et adsumpsit Gorgias V milia uirorum et mille equites electos. Et mouerunt castra tota nocte, ²ut adplicarent ad castra Iudaeorum et percuterent eos subito, et filii summae arcis erant illi duces. ³Et audiuit Iudas et surrexit ipse et potentes percutere uirtutem exercituum regis qui in Ammaum, ⁴dum adhuc dispersus erat exercitus a castris. ⁵Et uenit Gorgias in castra Iuda nocte et neminem inuenit, et quaerebat eos in montibus, quoniam dixit: Fugiunt hii a nobis. ⁶Et simul ut dies factus est, apparuit Iudas in campo in tribus milibus uiris, tantum quod tegimenta et gladios

3.45: conculcabatur] *ulc leg. neq.* H || *et*⁴] *leg. neq.* H || cinyra] cynyra H*; *cf.* LXX (κινύρα); cynara H² = 109 || **3.46:** Maspha] *post* Maspha *om.* H *per hom.* contra hierusalem, quia locus orationis erat in masfat (7 109 146); *cf.* LXX (κατέναντι Ιερουσαλημ, ὅτι τόπος προσευχῆς ἦν ἐν Μασσηφά) || **3.49:** nazoreos] H* = 109 146 V; nazareos H² = 7 Π⁶AM²ΦΘ²ASZ² |^o *ex u* | QΓ^AΨ^DΩ^{MSJ2} *cum* LXX^V 62* 340 (ναζαραίους) || **3.52:** disperdant] *nt leg. neq.* H || quae] que H || **3.57:** Ammaum] anmaū H || **3.58:** estote!] H² = 7 109 146 195 210² V; stote H* = 210* || **3.60:** uoluntas] uolumptas H || **4.2:** Iudaeorum] iudeorum H || **4.3:** audiuit] H²; adiuit H* || exercituum] H²; exercituu? H* || **4.6:** [et]] *del. cum* 7 109 146 *et* LXX ||

non habebant, [et] ut uolebant ⁷<et> uiderunt castra gentium ualida et loricatedos et equitatum in circuitu eorum, et hii docti ad proelium. ⁸Et ait Iudas uiris qui secum erant: Ne timueritis multitudinem illorum, et impetum eorum ne formidetis. ⁹Mementote qualiter salui facti sunt patres nostri in Mari Rubro, cum sequeretur eos Pharaon cum exercitu. ¹⁰Et nunc clamemus in caelum, si miseretur nostri et memor erit testamenti patrum, et conteret exercitum hodie, ¹¹et scient omnes gentes quia est Deus qui redimat et liberet Israhel. ¹²Et leuauerunt alienigenae oculos suos et uiderunt eos uenientes ex aduerso. ¹³Et exierunt de castris in proelium, et tuba cecinerunt ex parte Iuda, ¹⁴et commiserunt et contritae sunt gentes et fugierunt in campum. ¹⁵Nouissimi autem omnes ceciderunt gladio, et persecuti sunt eos usque Azeron et usque in campos Idumeae et Azoti et Iamniae, et ceciderunt ex illis ad uirorum tria milia. ¹⁶Et reuersus est Iudas et exercitus eius insequens eos, ¹⁷dixitque ad populum: Non concupiscatis spolia, quia bellum contra nos est, ¹⁸et Gorgias et exercitus in monte prope nos est; sed state nunc contra inimicos uestros et expugnat eos, et post haec sumetis spolia securi. ¹⁹Adhuc loquente Iuda, ecce apparuit pars quaedam prospiciens de monte. ²⁰Et uidit quod in fugam conuersi sunt et succenderunt castra: fumus enim qui uidebatur declarabat quod factum est. ²¹Quibus illi conspectis, timuerunt ualde; aspicientes uero et Iudae exercitum in campo paratum ad proelium, ²²fugierunt omnes in terram alienigenarum. ²³Et Iudas regressus est ad spolia castrorum, et acceperunt aurum multum et argentum et hyacinthum et purpuram marinam et opes magnas. ²⁴Et conuersi hymnum canebant et benedicebant in caelum quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia eius. ²⁵Et facta est salus magna in Israhel in die illa. ²⁶Quicumque autem alienigenarum euasit et uenerunt et nuntiauerunt Lysiae uniuersa quae acciderant.

4.7: <et>] *scripsi cum* 7 109 146 195 210 *V et LXX* || ualida] H* = 109 146 *V*; ualidas? H² || equitatum] *scripsi cum* 7 109 146 Φ^{TR} *et LXX* (ἰππων); equitum H || **4.9:** cum] quum H || exercitu] H²; exercetu H* || **4.10:** et nunc clamemus] et nunc clame *in ras.* H²; *leg. neq.* H* || exercitum hodie] *sic H*; *ante hodie om.* H istum ante faciem nostram (7 109 146); *cf.* LXX (τὴν παρεμβολὴν ταύτην κατὰ πρόσωπον ἡμῶν σήμερον) || **4.12:** alienigenae] alinigenae H || **4.14:** commiserunt] *co leg. neq.* H; *cf.* 7 109 146 195 210 || contritae] contritae H || **4.15:** persecuti] *persequuti* H || Azeron] *sic H*, *sed cf.* 7 (gazzeron), 109 (gazaron), 146 (gazaron), 195 (gazon), *V* (Gesoron) *et LXX* (Γαζηρων); *cf.* F. M. ABEL, «Topographie des campagnes Machabéens», *Revue Biblique* 32 (1923) pág. 508 || **4.23:** hyacinthum] yachintum H || **4.26:** euasit] *sic H*; *sed cf.* 7 109 146 *V* (euasert) *cum LXX* (διδασώθησαν) ||

²⁷Quibus ille auditis, consternatus est et animo deficiebat, quod non qualia uoluit talia contigerunt Israhel, et non qualia mandaue-
rat rex euenerant. ²⁸Et in sequenti anno congregauit uirorum elec-
torum LX milia et V milia equitum, ut debellaret eos. ²⁹Et uene-
runt in Idumeam et admouerunt in Bethosuris, et obuiauuit illis
Iudas X milia habens uirorum. ³⁰Et uiderunt exercitum fortem, et
orauit et dixit: Benedictus es, saluator Israhel, qui contriuidisti im-
petum potentis in manu serui tui Dauid et tradidisti castra alieni-
genarum in manus Ionathae filii Saul et portantis arma eius; ³¹con-
clude exercitum istum in manu populi tui Israhel, et confundatur
in uirtute et equitibus. ³²Da illis formidinem et tabefac audaciam
uirtutis eorum, et commoueantur uirtute sua; ³³et deice eos gladio
diligentium te, et conlaudabunt te omnes qui nouerunt nomen
tuum in hymnis. ³⁴Et commiserunt ad inuicem, et ceciderunt de
exercitu Lysiae quinque milia uirorum et prociderunt ex aduerso
eorum. ³⁵Ut uidit autem Lysias in fugam conuersam esse aciem
suam, Iudae uero audaciam et quemadmodum parati sunt aut
uiuere aut mori fortiter, abiit in Antiochiam et elegit milites ut
multiplicatus rursus ueniret in Iudaeam. ³⁶Dixit autem Iudas et
fratres eius: Ecce contriti sunt inimici nostri, ascendamus mundare
sancta et renouare. ³⁷Et congregatus est omnis exercitus, et ascen-
derunt in montem Sion, ³⁸et uiderunt sanctificationem desertam et
altare profanatum et portas combustas et in atris uirgulta nata
sicut in saltu aut in uno montium et pastoforia diruta. ³⁹Et planxe-
runt planctu magno et inposuerunt cinerem, ⁴⁰et ceciderunt in fa-
ciem super terram et exclamauerunt tubis signorum et clamaue-
runt in caelum. ⁴¹Tunc ordinauit Iudas uiros ut pugnarent aduersus
eos qui erant in arce, donec mundaret sancta. ⁴²Et elegit sacerdo-
tes sine macula, uoluntarios legis. ⁴³Et mundauerunt sancta et tulerunt
lapides contaminationis in locum inmundum. ⁴⁴Et cogitauit de
altari holocaustorum quod profanatum erat, quid de eo faceret.
⁴⁵Et accidit illis consilium bonum ut demolirentur illud, ne umquam
esset illis in obprobrium, quia contaminauerunt illud gentes; et de-
molierant illud, ⁴⁶et reposuerunt lapides in monte domus, in loco
alto, quoadusque ueniret propheta et responderet de eis. ⁴⁷Et acce-
perunt lapides integros secundum legem et aedificauerunt altare

4.30: Ionathae] ionathę H ||| **4.35:** abiit] H²; habiit? H* || Antiochiam] anthio-
ciam H || milites] H² = 7 109 V; militer? H* ||| **4.39:** et!] *ante et om.* H et scide-
runt uestimenta sua (7 109 146); cf. LXX (καὶ διέρρηξαν τὰ ἱμάτια αὐτῶν) |||
4.44: eo] + *br. sp. in ras.* H²; *leg. neq* H* ||| **4.45:** demolirentur] demoliręntur H
||| **4.46:** in monte] *scripsi cum* 7 109 146 195 210 V et LXX (ἐν τῷ ὄρει); in monu-
mento H |||

nouum secundum quod prius. ⁴⁸Et aedificauerunt sancta et quae intra domum [aedem], et atrium sanctificauerunt, ⁴⁹et fecerunt uasa sancta noua et intulerunt candelabrum et altare incensorum, et mensam in templum. ⁵⁰Et incenderunt super altare et accenderunt lucernas quae super candelabrum erant, et lucebant in templo. ⁵¹Et posuerunt super mensam panes, et expanderunt uela, et consummauerunt omnia opera quae fecerunt. ⁵²Et ante matutinum surrexerunt quinta et uicesima mensis noni (hic mensis Chasleu) octaui et quadragagesimi et centesimi anni, ⁵³et obtulerunt sacrificium secundum legem super altare holocaustorum nouum quod fecerunt; ⁵⁴secundum tempus et secundum diem in qua contaminauerunt illud gentes, in ipsa renouatum est in canticis et citharis et cinyris et in cymbalis. ⁵⁵Et cecidit omnis populus in faciem, et adorauerunt et benedixerunt in caelum eum qui prosperauit eis. ⁵⁶Et fecerunt dedicationem altaris diebus octo et obtulerunt holocausta cum laetitia et sacrificauerunt sacrificium salutaris et laudis. ⁵⁷Et ornauerunt faciem templi coronis aureis et scutulis et dedicauerunt portas et pastoforia, et ianuas eis inposuerunt. ⁵⁸Et facta est laetitia in populo magna ualde, et auersatum est obprobrium gentium. ⁵⁹Et statuit Iudas et fratres eius et uniuersa ecclesia Israhel ut agatur dies dedicationis altaris in temporibus suis annum ad annum, dies octo a quinta et uicesima mensis Chasleu, cum laetitia et gaudio. ⁶⁰Et aedificauerunt in tempore illo montem Sion per circuitum, muros altos et turres firmas, ne quando uenirent gentes et conculcarent eam sicut antea fecerunt. ⁶¹Et collocauit illic exercitum ut seruarent ea et muniuit eam ad custodiendum Bethsuram, ut haberet populus munitionem secundum faciem Idumeae.

5.— ¹Et factum est <ut> audierunt gentes in circuitu quia aedificatum est altare et aedificatum est sacrificium sicut prius, et irati sunt ualde, ²et cogitabant tollere genus Iacob, qui erant inter eos, et coeperunt occidere de populo et persequi. ³Et debellabant Iudam a filiis Israhel, hoc est Esau in Idumea Araba, quia circumdebant Israhelitas, et percusserunt eos plaga magna et contriuit

4.48: domum [aedem]] H = 7; cf. 109 (domum eduum) et V (domum ... et aedem); sed 146 (domum) cum LXX (τὰ ἐντὸς τοῦ οἴκου καὶ τὰς ἀλλὰς ἡγίασαν) || et³] in ras. H²; leg. neq. H* || **4.52:** mensis noni hic] H*?; scripsi cum 7 109 V τ⁶⁹ et LXX (τοῦ μηνὸς τοῦ ἐνάτου οὗτος); om. (br. sp. in ras.) H² = τ⁵⁶ || **4.53:** quod] in ras. H²; leg. neq. H* || **4.54:** citharis] cytharis H || cinyris] cynyris H || **4.58:** auersatum] H* = 7 109 146; auersum H² = V || **4.61:** seruarent] ut uid. H || **5.1:** <ut>] rest. cum 7 109 146 V et LXX (ὅτε); om. H || est] + br. sp. in ras. H²; leg. neq. H* || **5.3:** Araba] sic H; cf. 109 (et arabas); sed 7 (agrabatthine), 146 (arcebathane), 195 (acrabatene), V (Acra battene) cum LXX (τὴν Ἀκραβαττήνην); cf. ABEL «Topographie» pág. 513 ||

eos et accepit spolia eorum, ⁴et recordatus est malitiae filiorum Bean qui erant populo in laqueum et in scandalum, insidiantes eis in uis. ⁵Et conclusi sunt ab eo in turribus et adplicauit ad eos et deuotauit eos et incendit turres eius igni cum omnibus quae in eis erant. ⁶Et transiit ad filios Ammon et inuenit manum fortem et populum copiosum et Timotheum ducem ipsorum. ⁷Et commisit cum illis proelia multa, <et> contriti sunt in conspectu eorum, et percussit eos. ⁸Et cepit lazer et filias eius et reuersus est in Iudaeam. ⁹Et congregatae sunt gentes quae sunt in Galaad aduersus Israhel, qui erant in finibus eorum, ut tollerent eos, et fugierunt in Dathem ad munitionem. ¹⁰Et miserunt litteras ad Iudam et fratres eius dicentes: Congregatae sunt aduersum nos gentes per circuitum, ut nos auferant, ¹¹et parant uenire et occupare munitionem in quam confugimus; et Timotheus est dux exercitus eorum. ¹²Nunc ergo ueni, eripe nos de manibus eorum, quia cecidit de nobis multitudo, ¹³et omnes fratres nostri qui erant in locis Tobin interfecti sunt, et captiuas abduxerunt uxores eorum et natos et {quia} perdiderunt illic fere mille uiros. ¹⁴Et adhuc epistolae legebantur, et ecce nuntii alii uenerunt de Galilea, conscissis tunicis, nuntiantes secundum uerba haec, ¹⁵dicentes conuenisse aduersum se a Ptolomaida et Tyro et Sydone et omni Galilea alienigenarum ut nos consumant. ¹⁶Ut audiuit autem Iudas et populus sermones istos, conuenit ecclesia magna cogitare quid facerent fratribus suis, quia in tribulatione erant et expugnabantur ab eis. ¹⁷Dixitque Iudas Symoni fratri suo: Elige tibi uiros et uade, et libera fratres nostros in Galilea; ego enim et Ionathas frater meus ibimus in Galadithin. ¹⁸Et reliquit Iosephum filium Zachariae et Azariam duces populi cum residuis uirtutibus in Iudaea ad custodiendum, ¹⁹et praecepit illis dicens: Praeestote populo huic et nolite bellum committere aduersus gentes donec reuertamur. ²⁰Et partiti sunt Symon uiro- rum tria milia ut iret in Galileam, Iudae autem VIII in Galadithin.

5.5: adplicauit] H* = $\Delta^L(-abit)\Lambda^L M^* \Phi^{T*RG2P} O\Gamma^A$; adplicuit H² = 7 109 146 V |||
5.7: cum] H²; com H* || <et>] rest. cum 7 109 146 195 210 V et LXX ||| **5.8:**
 cepit] coepit H ||| **5.9:** congregatae] congregatę H || fugierunt] H* =
 $\Sigma^T \Phi^{T2} \Theta^{SAM} Q^*$; fugerunt H² = 7 109 146 195 210 V || Dathem] sic H; cf. 109 (date-
 ma), 7 (dathema), 195 (dathemath), 210 (dathemat), V (datheman), et LXX
 (Δαθημα); cf. ABEL «Topographie» pág. 516 || munitionem] H²; monitionem H*
 = Δ^L ||| **5.10:** Congregatae] congregatę H ||| **5.12:** ueni] ni in ras. H²; leg. neq. H*
 ||| **5.13:** Tobin] sic H, cf. $\Theta^{S*(ur uid.)AM^*} \Gamma^A \Omega^I$ (tubin), Ω^S (tubyn); sed cf. 109 (tobri),
 146 (tobi), V (Tubi) et LXX (Τουβτου) || et {quia} perdiderunt] sic H; cf. 7 109
 146 (et uasa et perdiderunt) et LXX (τὴν ἀποσκευὴν καὶ) ||| **5.14:** epistolae] H²;
 aeistolae H* ||| **5.18:** reliquit] reliquid H ||| **5.20:** VIII] = 'octo milia' |||

²¹Et abiit Symon in Galileam et commisit proelia multa cum gentibus, et contritae sunt gentes a facie ipsius. ²²Et persecutus est eos usque ad portam Ptolomaidis, et ceciderunt de gentibus fere tria milia uirorum, et accepit spolia eorum. ²³Et sumpsit eos qui erant de Galilea et in Arbatis cum mulieribus et natis et omnia quae erant illis, et duxit in Iudaeam cum laetitia magna. ²⁴Et Iudas Machabeus et Ionathas et fratres eius transierunt Iordanem et abierunt uiam trium dierum in desertum, ²⁵et occurrerunt eis Nabathaei, et obuiauerunt eis pacati. Et narrauerunt eis omnia quae acciderant fratribus eorum in Galaditide, ²⁶et quia multi ex eis comprehensi sunt in Basara et Bosor, et in Alimis, et Casphon, Maged et Carnaen, hae ciuitates munitae et magnae, ²⁷sed et in ceteris ciuitatibus Galaditidis sunt comprehensi; et in crastinum constituerunt admouere ad munitiones et comprehendere et tollere omnes istos in una die. ²⁸Et conuersus est Iudas et exercitus eius uiam in desertum in Bosora repente et occupauit ciuitatem et occidit omnem masculinum in ore gladii et accepit omnia spolia eorum et succendit eam igni. ²⁹Et surrexit inde nocte et ibant usque ad munitionem. ³⁰Et factum est diluculo, leuauerunt oculos suos, et ecce populus multus cuius numerus non erat, portantes scalas et machinas ut comprehenderent munitionem, et expugnabant eos. ³¹Et uidit Iudas quia coepit bellum, et clamor belli ascendit ad caelum sicut tuba et clamor magnus de ciuitate. ³²Dixitque uiris exercitus: Pugna-te hodie pro fratribus uestris. ³³Et exiit tribus ordinibus post eos, et exclamauerunt tubis et clamauerunt in oratione. ³⁴Et cognouerunt

5.22: persecutus] persequutus H ||| **5.23:** natis] *ut uid.* H || Iudaeam] iudeam H ||| **5.25:** Nabathaei] *sic* H *cum* Δ^LΛ^LΘ^{S2AM}Z^{2ΓA} (nabatheii); *cf.* 7 109 (nabateis) *cum* LXX (τοῖς Ναβαταίοις) || pacati] *sic* H; *cf.* 7 109 146 (pacate), 195 210 (pacifice) *et* LXX (εἰρηνικῶς) || Galaditide] galaditidē H ||| **5.26:** comprehensi] conpraehensi H || Casphon] H = 7 109 195 210; *sed cf.* V (Casfor) *cum* LXX^{ASca} 62 46 106 (κασφωρ); 146 (chaspho) *et* LXX (Χασφω) || Maged] H = 7; *cf.* 109 (maged), V (Macet) *cum* LXX (Μακεδ) || Carnaen] *sic* H; *cf.* 146 195 210 (carnen), V (Carnain) *cum* LXX (Καρναῖν) ||| **5.27:** comprehensi] conpraehensi H || comprehendere] conpraehendere H ||| **5.28:** Bosora] *sic* H = 67; *cf.* 109 (bosra) *et* LXX (Βοσorra); 7 (bosorram), 146 (bosorra) *cum* LXX^{q(-71 98) 62 46 55 58} (βοσorra); *sed* 195 210 V (Bosor) *cum* LXX^{AV L-19-93 311} (βοσop) || succendit] *su in ras.* H² = 7 67 109 195 210 V; *leg. neq.* H*; *cf.* 146 (incendit) ||| **5.30:** diluculo] H²; dilucolo H* ||| **5.31:** de ciuitate] *sic* H; *probabiliter glossa marginalis apud belli in falsum locum in textum introducta*; *cf.* 7 109 146: et clamor belli (= τοῦ πολέμου) ciuitatis (= τῆς πόλεως) ascendit in caelum sicut tuba et clamor magnus; *cf.* LXX (ὅτι ἦρκεται ὁ πόλεμος καὶ ἡ κραυγὴ τῆς πόλεως ἀνέβη ἕως οὐρανοῦ, καὶ σάλπιγξ καὶ κραυγὴ μεγάλη) |||

castra Timothei quod Macchabeus esset, et fugierunt a facie eius, et percusserunt eos plaga magna, et ceciderunt ex eis in illa die fere octo milia uirorum. ³⁵Et deuertit Iudas in Maspha et conclusit illam in Mella et expugnauit et cepit eam et occidit omne masculinum eius et sumpsit spolia eius et succendit eam igni. ³⁶Inde perrexit et cepit Casbon, et Maced, et Bosor et reliquas ciuitates Galaditidis. ³⁷Post haec autem uerba congregauit Timotheus exercitum alium et adplicuit ad faciem Raphon trans torrentem. ³⁸Et misit Iudas speculari exercitum, et renuntiauerunt ei dicentes: Conuenerunt ad hos omnes gentes quae in circuitu nostro sunt, et exercitus multus nimis, ³⁹et Arabes conduxit in auxilium sibi, et adplicuit trans torrentem, parati uenire ad te in proelium. Et abiit Iudas obuiam illis. ⁴⁰Et ait Timotheus principibus exercitus sui: Cum adpropriauerit Iudas et exercitus eius ad torrentem aquae, si transierit ad nos prior, non poterimus sustinere eum, quia potens poterit aduersum nos; ⁴¹si uero adplicuerit et timuerit transire et posuerit castra, transfretemus ad eos et poterimus aduersus illum. ⁴²Ut autem adpropriauit Iudas ad torrentem aquae, statuit scribas populi secus torrentem et mandauit eis dicens: Neminem hominem relinqueritis, sed ueniant omnes in proelium. ⁴³Et transfretauit ad illos prior, et omnis populus post eum, et contritae sunt ante faciem eorum omnes gentes et proiecerunt arma sua et fugierunt in lucum quod est in Carnaim. ⁴⁴Et occupauerunt ipsam ciuitatem et lucum succenderunt igni cum omnibus qui erant in ipso, et oppressa est Carnaim, et non poterat amplius sustinere contra faciem Iudae. ⁴⁵Et congregauit Iudas uniuersum Israhel qui erant a Galaditide a minimo usque ad maximum et uxores eorum et natos et uasa et exercitum magnum ualde, ut uenirent in terram Iuda. ⁴⁶Et uenerunt usque ad Ephron, et haec ciuitas magna, in ingressu posita, munita ualde, et non declinare ab ea dextra uel sinistra, sed per medium eius iter erat. ⁴⁷Et cluserunt contra eos, qui erant in ciuitate, et oppilauerunt portas lapidibus. ⁴⁸Et misit ad eos Iudas uerbis pacificis dicens: Transeamus per terram uestram ut eamus in terram nostram, et nemo uobis nocebit, tantum pedibus transibimus. Et nolebant eis aperire.

5.35: Et deuertit ... in Mella] *lectio duplex*: et¹ ... Maspha *cum V*; et² ... Mella *cum 7*; *cf. LXX* (καὶ ἀπέκλινεν εἰς Μααφα) || Mella] *scripsi cum 7 et LXX*^{Josefo XII}.³⁴⁰ (Μελλα); malum H || cepit] coepit H || **5.36:** cepit] coepit H || Casbon] *sic H = 109 V*; *cf. 7* (casbo) *et 195 210* (caspon) *cum LXXV* (κασφων); *sed 146* (chaspho) *cum LXX* (Χασφω) || **5.38:** misit] missit H || speculari] H² = 7 109 146 *V cum LXX* (κατασκοπεῖσαι); speculatori H* = Δ^L || exercitum] *scripsi cum 7 109 146 V et LXX* (τὴν παρεμβολήν); exercituum H || **5.40:** cum] quum H || **5.42:** relinqueritis] reliqueritis H || **5.43:** contritae] contritę H ||

⁴⁹Et praecepit Iudas praedicare in castris ut adplicarent unusquisque in quo erant loco. ⁵⁰Et adplicuerunt uiri uirtutis, et expugnauit ciuitatem illam tota die et tota nocte, et tradita est ciuitas in manu eius. ⁵¹Et perdiderunt omnem masculinum in ore gladii, et eradicauit eam et accepit spolia eius et transiit per portam super interfectos. ⁵²Et transgressi sunt Iordanen in campum magnum contra faciem Bethsan. ⁵³Et erat Iudas congregans postremos et exhortabatur populum per totam uiam, donec uenerunt in terram Iuda. ⁵⁴Et ascenderunt in montem Sion cum laetitia et gaudio, et obtulerunt holocausta, quod nemo ex eis cecidisset donec reuerterentur in pace. ⁵⁵Et in diebus quibus erat Iudas et Ionathas in terra Galaad, et Symon frater eius in Galilea contra faciem Ptolomaidis, ⁵⁶audiuit Ioseph, Zachariae filius et Azariae, princeps uirtutis, res bene gestas et proelia quae fecerant, ⁵⁷et dixit: Faciamus et ipsi nobis nomen et eamus expugnare ad gentes quae in circuitu nostro sunt. ⁵⁸Et denuntiauit his qui erant de exercitu eorum, et abierunt ad Iamniam. ⁵⁹Et exiit Gorgias de ciuitate et uiri eius obuiam illis ad pugnam. ⁶⁰Et fugatus est Ioseph et Azarias, et fugati sunt usque ad fines Iudae, et ceciderunt in illa die de populo Israhel fere duo milia uiri. ⁶¹Et facta est fuga magna in populo, quia non audierunt Iudam nec fratres eius, existimantes se fortiter facturos. ⁶²Ipsi autem non erant de semine uirorum illorum per quorum manus salus data est in Israhel. ⁶³Et uir Iudas et fratres eius magnificati sunt ualde in conspectu omnis Israhel et gentium omnium ubi audiebatur nomen eorum, ⁶⁴et conuenerunt ad eos bene adclamantes. ⁶⁵Et exiit Iudas et fratres eius, et expugnabant filios Israhel qui desaeuerant a lege cum filiis Esau in terram quae ad austrum est, et percussit Chebron et filias eius et destruxit munitiones eius et muros eius succendit in circuitu. ⁶⁶Et mouit castra ut iret in terram alienigenarum et perambulabat Samariam. ⁶⁷In illa die ceciderunt sacerdotes in bello, dum uult fortiter facere, dum sine consilio exiit in proelium. ⁶⁸Et declinauit Iudas in Azotum terram alienigenarum, et diruit aras eorum, et spolia deorum eorum succendit igni, et spoliauit exuuias ciuitatum, et reuersus est in terram Iuda.

5.51: omnem] H* = 7 67 146 195 210 V; omne H² = 109 SZ*O* cum LXX (πᾶν) ||| **5.53:** postremos] scripsi cum 7 67 109 146 et LXX (τοὺς ἐσχάτους); postremo H ||| **5.56:** Azariae] H = 7* 67 (azarie); sed cf. 109 195 210 V (Azarias) cum LXX (Ἀζαρίας) ||| **5.60:** Iudae] sic H = 195 210 CΣΛ⁴MΦSZ²OΨ²Ω²M; sed cf. 7 67 109 146 V (Iudaeae) cum LXX (τῆς Ἰουδαίας) ||| **5.65:** desaeuerant] de-seuerant H; cf. 109 (desierant) ||| **5.68:** exuuias] exubias H |||

6.— ¹Et rex Antiochus perambulabat superiores regiones et audiuit esse ciuitatem Elymaidem in Perside, ciuitatem gloriosam diuitiis argento et auro, ²et templum quod in eo locuples ualde, et illic uelamina aurea et loricae et scuta quae reliquit Alexander Philippi rex Macedo qui regnauit primus in Graecis. ³Et uenit et quaerebat capere ciuitatem et diripere eam et non potuit, quoniam innotuit sermo his qui erant in ciuitate. ⁴Et restituerunt eum in proelium et fugiit et abiit inde cum tristitia magna ut rediret in Babyloniam. ⁵Et uenit qui nuntiaret ei in Perside quia fugata sunt castra quae erant in terra Iuda, ⁶et quia abiit Lysias cum uirtute forti in primis et fugatus est a facie Iudaeorum, et praeualuerunt armis et uiribus et spoliis multis quae ceperunt de castris [abominationem] quae exciderunt, ⁷et diruerunt exsecrumentum quod aedificauerat super altare quod erat in Hierusalem, et sanctificationem sicut prius circumdederunt muris altis Bethsuram et ciuitates eius. ⁸Et factum est ut audiuit rex sermones istos, expauit et commotus est ualde, et decidit in lectum et incidit in languorem prae tristitia, quia non est ei factum sicut cogitabat. ⁹Et erat illic dies multos, quoniam renouata est in eo tristitia magna, et arbitratus est se mori. ¹⁰Et uocauit omnes amicos suos, dixitque illis: Recessit somnus ab oculis meis et concidi et corruui corde prae sollicitudine. ¹¹Et dixi in corde meo: Quousque in tribulationem deueni et tempestate magna in qua nunc sum! quia iucundus eram et dilectus in potestate mea, ¹²nunc uero reminiscor malorum quae feci in Hierusalem, unde abstuli spolia omnia argentea et aurea quae erant in ea, et misi auferri inhabitantes Iuda sine causa. ¹³Et cognoui quia propter haec inuenerunt me mala ista, et ecce pereor tristitia magna in terra aliena. ¹⁴Et uocauit Philippum unum de amicis suis et praeposuit eum super uniuersum regnum suum. ¹⁵Et dedit ei diadema et stolam suam et anulum, ut educaret Antiochum filium suum et nutriret eum ut regnaret. ¹⁶Et mortuus est illic Antiochus rex anno nono et quadragesimo et centesimo.

6.1: Antiochus] anthiocus H ||| **6.2:** reliquit] reliquid H; + illic H² = 7 109 cum LXX (ἐκεῖ); cf. 146 (illi), 195 (ibi), 210 (ubi); om. illic H* = V cum LXX⁵³⁴ || graecis] graetis H ||| **6.4:** eum] H*; ei H² = 7 109 146 195 210 cum LXX (αὐτῷ) ||| **6.5:** Perside] H* = 109 146 195 210 V; Persiden? H² ||| **6.6:** Iudaeorum] iudaeorum H || ceperunt] coeperunt H || castris] + br. sp. in ras. H²; leg. neq. H* || [abominationem]] del.; probabiliter glossa marginalis apud exsecrumentum (cf. 6.7) in textum introducta, sed in falsum locum ||| **6.12:** quae] quae H || inhabitantes] scripsi cum 7 109 146 et LXX (τοὺς κατοικοῦντας); inhabundantes H ||| **6.15:** educaret] edocaret H || Antiochum] anthiocum H ||| **6.16:** Antiochus] anthiocus H |||

¹⁷Et cognouit Lysias quoniam mortuus est rex, et constituit regnare Antiochum filium suum, quem nutriuit adulescentiorem, et uocauit nomen eius Eupater. ¹⁸Et qui erant in arce concluderant Israhel in circuitu sanctorum et quaerebant mala semper et firmamentum gentibus. ¹⁹Et cogitauit Iudas disperdere eos, et conuocauit uniuersum populum ut obsiderent eos. ²⁰Et coeperunt simul et obsederunt eam anno quinquagesimo et centesimo et fecerunt ballistas et machinas; ²¹et exierunt de conclusis, et adiunxerunt se illis quidam ex impiis Israhel. ²²Et abierunt ad regem et dixerunt: Quousque non facies iudicium et uindicabis fratres nostros? ²³nos destinauimus seruire patri tuo et ambulare in praeceptis eius et sequi dicta eius. ²⁴Et obsederunt filii populi nostri propter hoc et alienabant se a nobis; qui autem inueniebantur ex nobis interficiebantur, et hereditates nostrae diripiebantur. ²⁵Et non ad nos tantum extenderunt manum, sed etiam in omnes fines tuos. ²⁶Et ecce adplicuerunt hodie ad arcem in Hierusalem occupare eam, et munitionem et Bethsuram munierunt; ²⁷et nisi praeuenitis eos uelocius, maiora quam haec facient, et non poteritis obtinere eos. ²⁸Et iratus est rex ut audiuit, et conuocauit omnes amicos suos et principes exercitus sui et eos qui super uehicularia; ²⁹et de regnis aliis et de insulis et maritimis regionum et uenerunt ad eum exercitus conducticii. ³⁰Et erat numerus exercitus eius C millia peditum et XX milia equitum et elephantum XXXII scientes proelium. ³¹Et uenerunt per Idumeam et adplicuerunt ad Bethsuram; et pugnauerunt dies multos et fecerunt machinas; et exierunt et succenderunt eas igni; et pugnauerunt fortiter ³²et surrexit Iudas de arce et admouit castra ad Bethzachara contra castra regis. ³³Et surrexit rex ante lucem et suscitauit exercitum in impetu suo secundum uiam Bethzachara, et conparauerunt se exercitus in proelium et tubis cecinerunt.

6.17: Antiochum] anthiocum H || Eupater] H*; cf. J. PERIN, *Onomasticon Totius Latinitatis* (Patavii 1913) vol. I pág. 571; cf. 7 (euphator), 67 V SUL chr 2,22,6 (eupator), 109 AN inv 13 (eufator) cum LXX (Εὐπάτωρ); eupatorēm H² = 146 195 210 Π^{GM}2Θ^SΑΓ^A cum LXX^{130 236} || **6.19:** conuocauit uniuersum] uit uni *leg. neq.* H; *rest. cum* 7 109 146 V et LXX (ἐξεκκλησίασε πάντα) || **6.20:** coeperunt] *sic* H = 109; *probabiliter pro* coierunt; cf. LXX (συνήχθησαν) || eam] + *br. sp. in ras.* H²; *leg. neq.* H* || machinas] macchinas H || **6.26:** occupare] ocupare H || **6.29:** conducticii] H* = 7 109 146; cf. 195 (conducti) et LXX (μισθωταί); conducticius H² = V || **6.30:** millia] milī H || milia] mil H || XXXII] H* = 7 109 146 195 210 V cum LXX (δύο καὶ τριάκοντα); XXX H² || **6.32:** Bethzachara] *sic* H = 210² V (Bethzachara); cf. 146 195 210* (bethzachariam) cum LXX (Βαθζαχαρι) || contra castra] *in ras.* H²; *leg. neq.* H* ||

³⁴Et elephantis ostenderunt sanguinem uuae et morae ad instituentos eos in proelium. ³⁵Et diuiserunt bestias in legiones, et adstiterunt singulis elephantis mille uiri loricati cum catenis, et galeae aerae in capitibus eorum, et quingenti equites ordinati singulis bestiis electi. ³⁶Hi ante tempus, ubicumque erat bestia, erant, et quocumque ibat, ibant, non discedebant ab ea. ³⁷Et turres lignae super eos firmae protectae super singulas bestias, praecincti super eas machinas, et super singulas uiri uirtutis XXXII qui pugnabant super eas et intus eius magister bestiae. ³⁸Et residuum equitatum hinc et inde statuit in duas partes exercitus, commouentes et constipatos in legionibus. ³⁹Et ut effulsit sol in clypeis aureis et aereis, refulserunt montes ab eis et splenduerunt sicut lampades ignis. ⁴⁰Et extenta est pars exercitus regis super excelsos montes, et alii per loca humilia, et ibant caute et ordinate ...

6.34: morae] morę H ||| **6.37:** protectae] *scripsi cum* 7 109 146 et LXX (σκεπαζόμενοι); protectis H

RESUMEN

Los estudios sobre las antiguas versiones latinas de 1-2 *Macabeos* han dado a conocer, desde la edición crítica de referencia publicada en 1932 por De Bruyne - Sodar, nuevos testimonios de gran utilidad para la reconstrucción de la historia textual de esos libros. Entre ellos destacan los seis primeros capítulos de 1 *Macabeos* del códice Hubertianus, conservado actualmente en Londres (British Museum, Additional 24142). El texto presenta una gran similitud con otros testimonios conocidos cuya recensión ya estaba en uso en el siglo IV. A pesar de la gran importancia de este testimonio, dado a conocer por B. Fischer en 1965, aún permanece inédito. Con su edición crítica pretendo suplir otra laguna y poner de manifiesto la extraordinaria importancia de dicho testimonio para la historia textual de las antiguas versiones latinas de 1-2 *Macabeos* y en especial para el conocimiento de la recensión *L*.

SUMMARY

The Old Latin studies have been enriched with new evidence, very useful for the reconstruction of the textual history of 1-2 *Maccabees* since the most important critical edition of these books (De Bruyne - Sodar 1932). Among the witnesses included in that edition, the first six chapters of 1 *Maccabees* in Hubertianus Codex (British Museum, Additional 24142) deserve special attention. Its text is close to other manuscripts that give evidence to a recension current in the 4th century. B. Fisher described this Latin Biblical text in 1965, yet despite its relevance to the textual history, it still remains unedited. With this edition the author shows the importance of this manuscript which fills a gap in the history of the Old Latin text of 1-2 *Maccabees*, specially for the understanding of *L* recension.